

ANTÒNIA SOLER I NICOLAU

**Els mites grecs
a les rondalles
mallorquines**

EDICIONS **DOCUMENTA** BALEAR

2020

Sumari

1. Introducció, 11
2. *Rondalles mallorquines* i mites grecs: un inventari en comú, 25
 - Alcestris, 26
 - Amalteia, 29
 - Anquises, 31
 - Atalanta, 34
 - Autòlic, 37
 - Bellerofont, 39
 - Càstigs de la deessa Àrtemis, 43
 - Cèfal i Procris, 46
 - Circe, 48
 - Dafne, 52
 - Dèdal, Ícar i Pèrdix, 53
 - Els Dioscurs, Càstor i Pòllux, 57
 - Èdip, 60
 - Els endevins, 64
 - Faetont, 69
 - Hèlena, 71
 - Hèracles, 74
 - Iambe, 85
 - Jàson, Medea i els argonautes, 88
 - Els llocs infernals, 98
 - Midas, 107
 - Odisseu, 109
 - Perseu, 129
 - Psique i Cupido, 133
 - El poder de la música, 139
 - Els Sàtirs, 145
 - Teònoe, 147
 - Tiestes, 150
 - Zagreu, 153
3. Índex de rondalles i temes per toms, 157
4. Índex onomàstic de personatges mitològics citats, 175
5. Bibliografia general, 183

1 INTRODUCCIÓ

Les *Rondalles mallorquines*, sense entrar en la fascinació que produeixen sempre tan sols amb unes poques línies de lectura, són una font inesgotable de tota mena d'informacions: són un retrat de la Mallorca del XIX, suposen un bon inventari de les feines del camp, dels ormejos emprats per a tals tasques, de la gastronomia mallorquina tant la de pobre com la de ric, del preu i valor dels queviures, robes i vestits, de tots els costums socials des del naixement fins a l'enterrament, de les normes de la bona i mala educació, de l'onomàstica més freqüent i de les implicacions d'alguns antropònims pel que fa a l'associació amb un caràcter determinat relacionat amb la bonhomia o tot al contrari, de certes pràctiques de bruixeria, etc. Hi surten molts reis i reines, prínceps i princeses, però la majoria d'ells són ben promptes a deixar les corones i a mesclar-se entre la gent, a fer tasques a vegades ben poc escaients a la seva condició noble i a arromangar-se per ajudar qui sigui. És per això que són moltes, moltíssimes per no dir infinites, les aproximacions que es poden fer a aquests textos, des d'altre tant nombre de perspectives.

És molt gran el poder que tenen els textos de l'aplec alcoverià de *Rondalles mallorquines*, sigui quina sigui l'edat i condició del públic que les llegeix o escolta. I si admetem que el bressol de la nostra civilització cal cercar-lo a Grècia, és lògic també posar el punt de mira en els mites grecs, o més aviat en la cultura i civilització grega.

Cert és que no hi ha cap rondalla que sigui una rèplica d'un mite, amb els noms canviats i poc més, sinó que les rondalles estan com esquitxades de petites referències, d'esquemes i de motius que apareixen en els mites grecs. Tot i que podríem encara fer arribar més lluny en el temps la majoria d'aquests detalls, tanmateix no els podem estirar molt més. Dins la literatura grega hi ha elements previs a ella, la majoria dels quals evidencien uns precedents indoeuropeus, tot i que també se'n poden rastrejar alguns de semites. Ara bé, el tractament que dona, per exemple, Homer a la relació dels homes amb la divinitat és diferent al dels seus precedents literaris, és un contacte més proper, els déus no són tan inaccessibles ni llunyans, l'heroi homèric els tracta amb més familiaritat, podríem atrevir-nos a dir gairebé com «de tu a tu».

Les rondalles

Tot i que hem restringit l'àmbit d'estudi a les rondalles alcoverianes, intentarem aproximar una definició general, a grans trets, de rondalla. Ha de ser una narració en prosa, els versos són ocasionals, també en les alcoverianes, on solen tenir un sentit com sentenciós o admonitori –pensem, per exemple, en els versos de *La flor romanial*–, també a voltes són imperatius –com a *Sa coeta de na Marieta* o *N'Elienoreta*– o a vegades simplement il·lustratius en el sentit de fer mengívola la narració, com a *Els ciurons que tornaren minyons*, entre tantes altres. Dins de l'aplec de *Rondalles mallorquines* només hi ha *Sa mitja faveta* íntegrament en vers i diríem que es tracta d'un exercici d'estil.

Altres vegades, encara que no són versos, sí que trobam un conjunt de paraules que representen com una mena de conjur o fórmula màgica, com per exemple quan el corpet, a la rondalla *Es corpet d'es pou d'en Gatell*, diu: «Seguí'm darrere darrere i no t'aturs de dir: Damunt fuia, davall fuia! damunt fuia, davall fuia!

Fins que jo te diré: Basta!» O quan la protagonista de la rondalla *Na Juana i la fada Mariana* diu: «Ah l'amo d'es guant!» i li compareix en Bernadet a l'acte.

La transmissió de les rondalles és oral i es contenen fets imaginaris, tant si són versemblants com si no. Si es vol vincular la contarella amb un fet històric o una realitat pròxima, hom parla de llegenda i no de rondalla. Igualment, si es conta de personatges que han existit, és a dir, de personatges històrics, sol definir-se com anècdota. Parafrasejant V. Propp, diríem que una mateixa història pot ser un mite en una societat, una llegenda en una altra i una rondalla en una tercera.

Els personatges de les rondalles tenen un gran realisme (no només les alcoverianes), si bé més que personatges elaborats són esquemes, és a dir, no n'hi ha de mig bons ni de mig dolents, tot està molt esquemàtic i simplificat —aquest és l'anomenat estil abstracte de les rondalles— i aquesta senzillesa és el que les fa manejadisses.

Narracions de l'estil de les rondalles és evident que els grecs en tenien des de sempre (segurament com tots els altres pobles que habitaren, habiten i habitaran la terra, fins i tot podem figurar-nos que els nostres avantpassats més remots, que vivien dins coves, ja s'entretenien amb històries d'aquesta mena al voltant d'una foguera), però no les posaven per escrit, precisament perquè no tenien la categoria o la dignitat d'uns textos que han de ser conservats. Pensem que, de la mateixa manera, en el seu moment, mossèn Alcover va decidir fixar per escrit aquest producte de l'oralitat que eren les nostres rondalles, per no perdre-les, perquè també tenien aquesta consideració de literatura menor, que no cal posar per escrit.

En canvi altres tipus de literatura grega com els poemes èpics, lírics, etc. sí que ben aviat es considera important fixar-los per escrit, precisament perquè no pateixin alteracions ni es perdin. Paral·lelament, lligat amb aquesta idea de la fixació i inal·terabilitat que suposa l'escrit, en època arcaica els lírics grecs signen